

A GYULAI VÁRSZÍNHÁZ JUBILÁRIS ELŐADÁSA

MADÁCH: CSAK VÉGNAPJAI

A vár fokán csattogó zászlók, kísértetiesen lobogó fáklyák visszfénye a vas-kos falakon, sötét boltívek alól lomhán rebbenő denevérek. Mindez — hamisítatlanul eredeti.

De a környezet megejtő romantikájához vajon miféle élménybeli többletet képes adni egy — a felsorolt „originális” kellékeknél sokkalta maradandóbb hatású — *másfajta* varázslat, a művészet teremtőereje? A válaszhoz elkerülhetetlen némi visszatekintés. Az idén ötödik évadjához ért a Gyulai Várszínház. Ez idő alatt — ha nem is töretlen következetességgel — elismerésre méltó, nemes elképzelés szolgáltatást vállalta. Minden nyáron két produkció színpadra állítását, melyek egyike nemzeti drámairodalmunk valamilyen kiemelkedő darabja, esetleg kiemelkedő íróegyéniség méltatlanul elfeledett műve. A másik: a vár környezetéhez és a nyár hangulatához többé-kevésbé illő klasszikus vígjáték. A szándék kulturális küldetése vitathatatlan. Akár a drámatörténet homályából kiemelt művekre gondolunk, akár arra, hogy szinte minden hagyomány nélkül, a művészet kised-fellegvárává avatja az ország peremének tisztes múltú, de mégiscsak (és ma is) kies „végvárat”. Hogy egyáltalán *idáig* juthattak, abban derekas energiák munkáltak. A patrióta gyulai vezetők, a művelődésügy Békés megyei embereinek értő segítsége mellett oroszlánrészben a várszínház nyughatatlan vitalitású főrendezőjének, *Miszlay Istvánnak* konok következetessége.

A július 5-én kezdődő idei évad első bemutatója *Madách Imre* elfeledett darabja volt, a „*Csák végnapjai*”. Pontosabban az eredeti mű „újraformált” változata, melyet *Keresztúry Dezső* Madách *Mózes*-ének avatott kezű felújítója korszerűsített. A drámát a „sztegovai különc” húszesztendőskorában írta, majd tizennyolc évvel később — 1861-ben — újra elővette és átdolgozta. Hőse Csák Máté, az idegen zsarnok ellen merészen fellépő magyar úr, aki kénytelen csalódní a megfélemlített népben, amely éppen úgy elfordul tőle, magára hagyja, mint a szeretett, de gyenge hercegnő, Erzsébet. Csák elbukik. (Mindkét motívum — a Nő és a Nép állhatatlansága — visszatér a Tragédiában.) A szabadság-

harc utáni években készült a második változat. Így lehetett a trencsényi oligarchából — akit a mi Ady-verseken nevelkedett nemzedékünk (de persze a marxista történelemszemlélet is) merőben másként ítél meg — a magyarság igazáért síkraszálló tragikus hős. Ráadásul Csák az „*östörvény*” védelmében Róbert Károly ellen ragad fegyvert, aki idegen vér ugyan (apai ágon), zsarnokian keménykezü, de mégiscsak a kibontakozást jelentő központosított hatalom megteremtője a feudális anarchia zivatarában. Okos gazdasági reformer, aki jól kormányzott birodalmat hagy örökül a későbbi Nagy Lajosnak. Ez történelmi tény.

Nyilván ebből indult ki Keresztúry, mikor merész elhatározással visszajára fordította a dráma szövetét. Az ő átdolgozásában — amit a várszínház bemutatott — helyére kerül történelemszemléletünk igazsága, s megmarad Csák nemes méltósága, izzó erkölcsi és emberi nagysága — „nekem a szálfá mindig egyenes” —, de szükségképpen elbukik, mert szembekerül a történelem sodrával. Róbert Károly jóllehet nem válogat az eszközökben a hatalom megragadásában, itáliai szellemet lehelő udvara nem jellemnevelő iskola vagy kolostor — mégis a haladás lovagja.

Csák kudarcát viszont betetőzi, hogy csalódní kénytelen Erzsébetben is, akit az Árpád-ház sarjaként meg az időőd férfi utolsó nagy fellobbanásából az ország — és saját izzó szíve — trónjára emelni élete magasztos célja.

Azon vitázni, hogy megengedhető-e vagy sem nemzeti dráma költőnk — egyébként saját maga által felretett — alkotását újraformálni: terméketlen, zsákutcába terelő dolog. A megírt mű — akárki vetette papírra, s bárhonnan merített hozzá — önmagáért áll helyt. Az eredmény igazolja a szándékot. Ha igazolja.

A Gyulán bemutatott játék voltaképpen két dráma konfliktusát is magában hordozza. Az egyik az idegen király és a törzsökös nagyúr küzdelme a *hatalomért*. A másik: az idős, de roppant lelkű és a szenvedélyes fiatal férfi versengése a *szerelemért*. Sajnos *egyik* dráma sem bontakozott ki. Csáktól már az első jelenetben mindenki elfordul —

Omóde fiain kívül. S ha valakinek kétségei lennének, Róbert Károly színre lépésekor egyhamar kiderül, kinek az oldalán van ész, hatalom és igazság. Ami Csák és Omóde Dávid konfliktusát illeti, „az öreg sas és az ifjú sólyom” jóformán tudatára sem ébredtek helyzetüknek, mikor Erzsébet kolostorba szökkik, elvágyva minden józan reménység — és a bontakozó dráma — útját.

A drámai koncepció gyengéit, sajnos, a rendező — Míszlay István — sem volt képes tompítani. Nyilvánvaló, hogy az efféle nyári produkció, ahol több mint fél tucat színházból meghívott művész munkáját kell egységes stílussá ötvözni, rendkívül nehéz feladat elé állítja a rendezőt. Ez persze magyarázat, de nem méntség arra, hogy az előadásban két élesen különböző *játékelfogás* osztotta meg a szereplőket. Az egyiket *Iványi József*, Csák alakítója reprezentálta, a másikat *Bánffy György*, Róbert Károly megszemélyesítője. Az egyik fennkölt volt, de külsőségesen patetikus, a másik földönjáró, de emberien hiteles. Ha csak a külső körülményeket tekintjük: a vár patinás hangulata, Gyarmathy Ágnes mértékertartó ízléssel tervezett és színeiben, formáiban is a figurákat jellemző kosztümjei megérdemelték volna a szereplők enyhén stilizált, vagy legálábbis szépen kidolgozott mozgását, gesztusait. Ilyen törekvést azonban csak néhány jelenetben tapasztaltunk.

A várszínházban éppen az a megejtő, hogy mikor kigyulladnak a reflektorok, egy várudvar szegletét látjuk magunk előtt, árkáddal, boltívvvel, lépcsősorral, vakolatlan téglalafakkal, s a néző — aki nem idevalósi — nem is igen tudja, hol végződik a valódi fal és hol kezdődik a kiegészítő díszlet. Amióta elkezdődtek a csodálatosan szép gyulai játékok, két irányzat küzd egymással. Az egyik magát az eredeti környezetet akarja a lehetőségekhez képest tisztán érvényre juttatni. A másik csak annyi-

ban veszi figyelembe a várat, hogy annak advarán van a nézőtér, de önálló színpadot épít „szuverén” díszletekkel. A kérdés tehát így hangzik: *Várszínház*, vagy *színház a várban*? Az előbbi a rokonszenvesebb megoldás, de kétségtelenül súlyosabb dilemmát okoz a rendezőnek és a díszlettervezőnek. A mostani előadás — *Suki Antal* díszleteivel — ebben is szerencsétlen, elegendő megoldást választott. A háttér és az oldalfalak díszletelemei stílusosan simulnak a várudvar eredeti architektúrájába. A színpadot azonban a környezettől *merőben* elütő (faragott követ imitáló) kettős csúcshív osztja meg. Ordít róla, hogy lécs és farost lemez. Tisztázzuk: napjainkban, a jelzett díszletek korában ez *önmagában* nem lenne baj. A vár valódi tégláival, s a hozzájuk illeszkedő természetes díszletekkel együtt viszont olyan eklektikus keveredést alkot, melyre nem találunk elfogadható magyarázatot. A kulisszák szaporítása helyett talán hatásosabb lenne az eddignél nagyobb fantáziával kiaknázni a vár *természetes színtereit* a játékhöz. Miért ne hímezhetne az *erkélyen* Erzsébet hercegnő, lopakodhatna a *bástyafalról* hágcson a kolostorba a szerelmes Omóde fiú stb? Az efféle törekvések kezdő lépéseit megtalálni egyébként Míszlay rendezői koncepciójában is. A dráma utolsó jelenetében például statisztériával népesíti be a vár kerengőit, bástyáit.

A címszerepben *Iványi József* nem sikeres választás. Túlzottan intellektuális volt, majdhogynem törekeny, s helyenként szenvelgő. A királyt *Bánffy György* formálta — megnyerő közvetlenséggel; simulékonny módora, visszafogott gesztusai mögött roppant keménységet sejtetve. Az előadás egyik kiemelkedő alakítása *Horváth Sándor* Zách Feliciánja. Nemes pátosza meleg emberi színekkel váltakozott, amihez szép orgánuma is hozzájárult.

CS. VAJDA JÁNOS

A SZEGEDI KODÁLY-HANGVERSENY *

A szegedi ünnepi játékok fényes sorozata elérkezett legkimagaslóbb, művészi és közművelődési szempontból egyaránt legjelentősebb zenei eseményéhez: a Dóm téren, Operaházunk ének- és zenekara élén Kodály Zoltán elvezényelte három reprezentatív korális-szimfonikus remekművét, a Psalmus Hungaricust, a Jézus és a kufárokat és végül a Budavári Te Deumot.

Csak aki közelről látta azt a nehéz kulturális küzdelmet, melyet a szabadtéri

* Részlet Tóth Aladárnak, a kiváló zeneesztétának közelesen megjelenő kötetéből. — Tóth Aladár 1968. szept. 16-án tölti be 70. életévét.